

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР РИВОЖЛАНИШИДА ЎЙИННИНГ РОЛИ

Курбонова Юлдуз Джумаевна

Термиз давлат педагогика институти Мактабгача таълим

методикаси кафедраси уқитувчиси

тел: 93-9352941

Аннотация: Мактабгача ёшдаги болаларнинг ўйинлари турли туманликка эга бўлиб, бола ҳаётида асосий ўринга чиқади. Болалар ўйин орқали ҳаёт билан танишар экан ўз билимлари ва тажрибаларини ҳам бойитиб борадилар. Ушбу мақолада мактабгача ёшдаги болаларнинг ҳар томонлама ривожланишида ўйиннинг таъсири ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: ўйин, етакчи фаолият, таълим-тарбия, тажриба, ривожланиш, эҳтиёж, мулоқат, бола шахси, ўйин турлари.

Мактабгача ёш даври (3-7 ёш) да боланинг ҳар томонлама ривожланиши давом этади.

Болаларнинг жисмоний ривожланиши мустақилликнинг вужудга келиши учун зарур шароитлар яратади ва болаларда таълим-тарбия жараёнида ижтимоий тажрибани ўзлаштириш учун имкон туғилади.

Боғча ёшидаги бола психик жиҳатдан ҳам ривожланади. Боланинг психик ривожланишининг ҳаракатлантирувчи кучи унда бир қанча эҳтиёжлар ривожланиши билан вужудга келувчи қарама-қаршиликлардир.

Бундай эҳтиёжларнинг асосийлари сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

1.Мулоқатга бўлган эҳтиёж ёрдамида ижтимоий тажриба ўзлаштирилади.

2.Ташқи таассуротларга бўлган эҳтиёж билиш қобилиятлари ривожланишини таъминлайди.

3.Ҳатти-ҳаракатга бўлган эҳтиёж турли-туман кўникма ва малакалар системасини эгаллашга олиб келади.

Катталар ва тенгдошлари билан мулоқатга эҳтиёж бола шахсининг таркиб топишини белгилайди. Болада тенгдошлари билан мулоқатда бўлишга эҳтиёж ортади ва бу мулоқат бола ривожланишида муҳим рол ўйнайди.

Мактабгача ёш даврига келиб боланинг асосий фаолияти бўлган ўйин бола психикасида сифат ўзгаришларини келтириб чиқаради. Бу

фаолият асосида кейинги даврда етакчилик ролини бажарувчи ўқиш фаолиятининг асослари қурилади.

Бола катталар ҳаётига интилиш эҳтиёжларни ўйин орқали қондира бошлайди. Ўйинда бола катталар ҳаётини, меҳнат жараёнларинигина эмас, улар ўртасидаги ижтимоий муносабатларни ҳам ифодалайди. Ўйинда бола фаолиятнинг у ёки бу турининг талаб ва ҳуқуқларини англаб етади. Ўйин давомида бирор ролни бажариш ўйин иштирокчиларини тартиб-интизомга ўргатади. Биргаликдаги фаолиятда болалар келишиб ҳаракат қилишга ўрганадилар. Ўйин иштирокчиларнинг муносабатлари жамоавийлик сифатларини таркиб топтириш билан бирга, боланинг ўз-ўзини англашини ҳам вужудга келтиради.

Ўйинда бола реал предметни ўйинчоқ билан ёки тасодифий нарсалар билан алмаштириш имконига эга бўлади. У фақат нарсаларни бошқа предметлар билан ўзгартирибгина қолмай, балки бирор ҳайвонни ёки буюмни ўзи билан алмаштириши мумкин. Масалан, бола турли ўтларни ёки қумни овқат пишириш учун масаллиқ сифатида ишлатиши мумкин.

Бу даврда ўйин символик характер касб этади. Бу эса психиканинг ривожланишида ҳал қилувчи давр ҳисобланади. Символларни қўллаш, бир объектни бошқа объект билан алмаштириш қобилияти туфайли болада идрок ривожланади.

Шуниси муҳимки, баъзи предметларни бошқаларнинг ўринбосарлари сифатида қўллаш бола ўйинида ҳамма нарсани тўғри келган предмет билан алмаштираверади, дейишга асос бўлмайди. Бола предметни бошқа предмет билан алмаштиришда, предметнинг хусусиятларига таянади. Ўйинда қум- гуруч ёки крупага, кесилган бокалалар қозончага айланиши мумкин.

Ўйин фаолияти билиш жараёнларининг ривожланишига таъсир этади. Масалан, ўйинда ихтиёрий диққат ва хотира ривожланади. Агар бола ўйин ҳолатларига ўз диққатини қарата олмаса, уни ўйиндан чиқаришлари мумкин.

Ўйин вазияти коммуникатив қобилиятларни талаб этади. Бунга интилиш эса нутқнинг ривожланишига туртки бўлади.

Ўйин интеллектуал ривожланишга ҳам таъсир этади. Ўйинда бола ҳаракат ва предметларни умумлаштиришни ўрганади. Ролли ўйинда фикран ҳаракат қилиш қобилияти ривожланади. Ролли ўйин орқали болаларда ҳаёлнинг ривожланиши кузатилади.

Ўйинда бола шахсининг ҳамма томони бир-бирига ўзаро таъсир этган ҳолда шаклланади. Ўйнаётган болани кузатиб унинг қизиқишларини, теварак-атроф тўғрисидаги тасаввурларини, катталарга ва ўртоқларига бўлган муносабатини билиб олишимиз мумкин. Ўйинда ёш организмга хос бўлган талаб ва эҳтиёжлар қониқтирилади, ҳаётий фаоллик ортади, бирдамлик, тетиклик, қувноқлик тарбияланади. Шундай экан, мактабгача ёшдаги болалар билан ҳар бир ўйин-машғулотини тўғри режалаштириш мақсадга мувофиқдир.

Ўйин машғулотларни режалаштираётганда ҳар доим мақсадни ҳамда машғулотдан кутилаётган натижаларни аниқлаб олиш лозим. Кейин эса мақсадга эришиш учун қайси ўйин, топшириқ ёки машқдан фойдаланса яхшироқ самара бериши аниқланади.

Мактабгача таълим ташкилотларида болалар билан қуйидаги ўйин турлари ни ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Таълимий ўйинлар ("лото", "домино", "лабиринт") орқали болаларда дидактик материал билан ўтказиладиган ўйинларда янги нарсаларни ўрганишга бўлган иштиёқини тарбияланади, нарсаларнинг ўлчами, шакли, ранги ҳақидаги тушунчалари бойийди, боланинг ҳар томонлама ривожланиши, билим жараёни, сенсор маданияти, нутқ фаолияти, ақлий қобилиятлари такомиллашади.

Воқеабанд – ижроли ўйинлар болага таниш воқеалар, ҳаётий мавзулар, адабий асарлар бўйича қизиқарли ўйинлар ташкил қилиш, ўзаро боғланган бир неча алоҳида ҳаракатларни (овқат тайёрлаш, столни безатиш, овқатлантириш) ягона бир мазмунга бирлаштириш, ўйинчоқлар сонини кўпайтириш орқали ўйин фаолиятини кенгайтириш ва бойитишга ёрдам беради.

Қурилиш ўйинларини ташкил қилиш орқали болаларни қурилиш материаллари билан танишадилар ҳамда ўйин жараёнида болаларга ўзларининг ғояларини рўёбга чиқариш учун имконият яратилади.

Ҳаракатли ўйинлар боланинг ҳаракат фаоллигини ошириш воситаси ҳисобланади. Ўйинда боланинг фаол иштирок этишини таъминлаш, аста-секинлик билан мураккаброқ ва ҳаракат турларини ўзгартирадиган ўйинларни жорий қилиб бориш, болани ўйин қоидаларига риоя қилишга ўргатиб боришга эътиборни қаратиш лозим бўлади.

Сюжетли-ролли ўйинларнинг шартли реал вазияти болага ўзига таниш ҳаётий образнинг қайта бажаришида ёрдам беради. Бола ҳаракатларнинг ўзидан, қуш ва ҳайвонларга тақлид қилишдан қувонади: қушчадек парвоз қилади, қуёнчадек сакрайди, тойчоқдек чопади. Шунинг

учун ҳам ўйин пайтида кулги, қувончли хитоблар эшитилиб туради ва ўйин жараёни асосида боланинг оддий ижрочилик фаоллиги, ўйин образига киришга дастлабки уринишлари қарор топади.

Хулоса қилиб айтганда бола ўйнаб оламни ўрганади, ақлий, ахлоқий жиҳатдан камол топади, унда шахсий хислатлар шаклланади, диққат, хотира, хаёл ва тафккур каби билиш жараёнлари ривожланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Болалар психологияси ва психодиагностикаси.- З.Т.Нишанова, Г.К.Алимова ва бошқалар. Тошкент-2017 йил.

2. Мактабгача Педагогика- Ф.Қодирова. Тошкент-2019 йил.

3. Болалар нутқини ўстириш назарияси ва методикаси-Д.Р.Бабаева, Тошкент-2018 йил

4.«Методы и приёмы обучения детей дошкольного возраста.- Курбонова Юлдуз Джумаевна, -LXXV Internatsional correspondence scientific fnd practical conference "Evropean research: Innavation in science, education and technology - INTERNATIONAL CONFERENCE -2022

5.ГМ Алтибаева.Особенности организации взаимодействия дошкольного образовательного учреждения семьями воспитанников. Вестник современной наукиб 19-22

6.G Altibaeva .Processes Of Formation intellectual Abilities of Preschool Teachers Through innovative Technologies.Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences 3 18-21

7.Формирование трудового воспитания у детей дошкольного возраста.

Г.У Холбоева, Р.Ж Окбоева - Евразийский научный журнал, 2018

8.Болалариини мактаб таълимига психологик тайёргарлиги.ГУ Холбоева - Новости образования: исследование в XXI веке, 2022

9.К.Х. Аллабердиева. Ижодий фаолликни шакллантиришга йўналтирилган интегратсиялашган таълим // Новости образования: исследование в XXI веке 1 (5), 419-423

10.K. Allaberdieva. The Main Neuropedagogic Possibilities Of Formation At Children Of Senior Preschool Age Of Creative Activity // European Journal Of Research And Reflection In Educational Sciences Vol 7,

11. Abdumajitova S. A. PRIORITY OF THE PERSON-CENTERED EDUCATIONAL MODEL IN PRESCHOOL EDUCATION //International Academic Research Journal Impact Factor 7.4. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 53-57.

12. Abduqasimovna, A. S. (2022). DIFFERENT VIEWS OF EASTERN THINKERS AND PEDAGOGUES-SCIENTISTS ABOUT THE CHILD AND HIS EDUCATION. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 348-352.

13. Abduqasimovna, A. S. (2022). ATTENTION TO THE EDUCATION OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE AND REFORMS IN THE FIELD OF PRESCHOOL EDUCATION. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 342-347.

14. Абдумажитова, С. А. (2019). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ У ДЕТЕЙ ЧУВСТВА ВРЕМЕНИ КАК ЭСТЕТИЧЕСКОГО ФЕНОМЕНА В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ И МЕТОДИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (3), 81-83.

15. Abduqasimovna, A. S. (2022). <https://doi.org/10.5281/zenodo.6508403>. *Results of National Scientific Research International Journal*, 1(1), 265-269.